

Опубліковано: Збалансований розвиток туристичних регіонів: національний і світовий досвід: зб. матер. Міжнар. наук.-практ. Конф. (Львів, 25-26 квітня 2013 р). – Львів: Ліга-Прес, 2013. – С. 218-220.

Казakov В.Л.

Криворізький національний університет, Кривий Ріг, Україна

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ КРИВОГО РОГУ)

Регіональний розвиток індустріального туризму (ІТ) повинен будуватись на системній основі і враховувати кілька основних факторів. Їх реалізація на практиці дозволить створити регіональні туристичні кластери, регіональні туристичні комплекси, зміст і діяльність яких, сприятиме становленню ІТ, як основного напрямку розвитку туристичної галузі в промислових регіонах. До факторів, які визначають розвиток ІТ нами віднесені наступні: 1)науковий; 2)ресурсний; 3)інфраструктурний; 4)кадровий; 5)рекламний; 6)організаційний; 7)екскурсійно-методичного забезпечення.

1. Науковий фактор. Визначає розробки у сфері теорії, методології вивчення феномена ІТ, визначає зміст основних понять в галузі туризму. Під індустріальним туризмом розуміється процес тимчасового переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу місцевість у вільний час в цілях відвідування працюючих і законсервованих промислових та супутніх з ними антропогенних ландшафтів, без заняття оплачуваною роботою у відвідуваному місці. Головним мотивом в ІТ є зацікавленість туриста технологіями виробництва та технічними артефактами. Різниця в мотивах людей до участі в турах обумовлює орієнтацію ІТ у багатьох напрямках. Мотиваційний принцип дозволяє нам розділити ІТ на 5 видів: 1)пізнавальний; 2)діловий (науковий, конгресовий); 3)екологічний; 4)спортивний (екстремальний); 5)навчальний (профорієнтаційний).

2. Ресурсний фактор. Будь-який вид туризму ґрунтується на використанні певного виду туристичних ресурсів. В ІТ туристичним ресурсом є: 1)промислові ландшафти (працюючі і неробочі) – кар'єри, відвали, шахтні поверхневі провали, шахтні підземні порожнини, об'єкти виробництва (заводи, фабрики, шахтні споруди, комбінати, електростанції); 2)селітебні (робітничі селища); 3)обслуговуючі (робочі лазні, адміністративні контори); 4)гідротехнічні (відвідні водойми, дамби ставків, підземні дериваційні канали); 5)транспортні (відкатні залізничні дороги, водостічні труби, заводські

мости, автодороги); б) рекреаційні ландшафти (сквери і парки на території підприємств або робочих селищ, музеї промисловості)

Найбільш перспективним центром розвитку ІТ в Україні є м. Кривий Ріг. Це обумовлено тим, що тут зосереджено 45 працюючих шахт з видобутку залізної руди, 41 кар'єр, 89 відвалів, 26 провальних зон і зон зсування в полях шахт, 15 шламосховищ, 27 спелестологічних об'єктів (розкриті старі штольні, штреки, шахти, гезенки, провальні колодязі тощо), 6 енергетичних підприємств, 5 металургійних підприємств, 28 машинобудівних, 5 хімічних, 14 будівельних, 9 деревообробних підприємств, 5 підприємств легкої і 12 харчовій промисловості. Для Кривого Рогу характерна багата індустріальна спадщина, що включає залишки (понад 800!) виробничих об'єктів, залізниць, гідротехнічних споруд, мостів, стародавніх гірничопромислових ландшафтів, залишки робітничих поселень і т.д. Якщо площа міста Кривого Рогу становить 425 км², то гірничопромислові ландшафти в ньому займають близько 48,8% території і вона постійно зростає.

Найбільш атрактивними об'єктами для ІТ в Кривому Розі є: 1) шахта «Родіна» як найглибша шахта Європи (1540 м глибини) і всі інші шахти; 2) кар'єр ПівдГЗК, Ганнівський та Первомайський кар'єри ПівнГЗК, що є найбільшими в Україні (площа всіх кар'єрів 4,2 тис. га); 3) всі великі шламосховища (загальною площею 5,5 тис. га); 4) всі великі відвали ГЗК (загалом 7,0 тис. га); 5) система найбільших в Європі шахтних провалів (глибиною 100-150 м, діаметром до 200-250 м) в районі шахти Гвардійської та інших шахт (загальною площею 3,4 тис. га); 6) чотири найбільші в Європі гірничо-збагачувальні комбінати; 7) металургійне підприємство ВАТ АрселорМіттал Кривий Ріг – найбільше підприємство Європи; 8) музей гірничої техніки під відкритим небом та інші промислові музеї; 9) підземний швидкісний трамвай; 10) підземний дериваційний тунель р. Саксагань довжиною 5,2 км.

3. Інфраструктурний фактор. Визначає сегмент регіонального індустріально-туристичного комплексу, що відповідає за наступні необхідні елементи організації турів: 1) готельне господарство для розселення туристів; 2) транспортне забезпечення туристичних поїздок; 3) заклади харчування туристів; 4) заклади вечірніх анімаційних програм туристів. Аналіз даного сегменту в м. Кривому Розі показує, що він потребує значного вдосконалення та значних інвестицій, територіальної реорганізації.

4. Кадровий фактор. Системний розвиток ІТ повинен бути забезпечений відповідними підготовленими кадрами в галузях менеджменту туризму, екскурсійної справи, готельно-ресторанної справи, анімації. На даний момент в Кривому Розі та всій Дніпропетровській області немає підготовки фахівців в галузі соціального обслуговування напрямку «Туризм», в турагенствах міста практично немає працівників дипломованих за спеціальністю «Туризм». За останні 20 років відбулося скорочення традицій місцевих

екскурсій, тому місто повністю було позбавлено гарних і ерудованих екскурсоводів. Вирішення цієї проблеми лежить в площині вищої освіти. На базі географічного факультету Криворізького національного університету розпочате ліцензування спеціальності «Туризм», базова вихідна кафедра – кафедра фізичної географії, краєзнавства та туризму. Цією кафедрою вже багато років ведуться наукові розробки в області менеджменту ІТ, на цю тематику захищена кандидатська дисертація (Пацюк В.С.), готується ще кілька дисертацій, в тому числі й докторська. До 2017 року заплановане відкриття спеціальної кафедри туризму.

5. Екскурсійно-методичне забезпечення. Основою турпродукту в ІТ є система екскурсій. Окремим питанням стоїть розробка особливих промислових турів. Основними напрямками в розробці турів повинні бути наступні: шахтний туризм (спуск в шахту), геологічний туризм, тури на кар'єри, тури на шахтні провали, виробничий туризм – тури на працюючі підприємства, тури на відвали, тури по антропогенним гідротехнічним об'єктам, тури по старовинним промисловим об'єктам, тури по транспортним об'єктам, тури по музеям промисловості, комбіновані тури за змістом та територією. Необхідна розробка системи таких екскурсій для різної цільової аудиторії, мотивами, віком та ін. критеріями. Необхідне написання монографій, брошюр, розробка туристичних карт на тематику ІТ тощо.

6. Рекламний фактор. Реалізація даного фактора можлива, перш за все, через створення інформаційних проектів по популяризації ІТ: окремого сайту, сторінки на сайті міськвиконкому, сайтів окремих турфірм, які будуть просуванцями індустріального тупродукту на ринку туризму, підготовка рекламних проспектів, буклетів, календарів, сувенірної продукції з виключно вузькопрофільною промисловою тематикою, систематична участь у туристичних виставках.

7. Організаційний фактор. Його вплив на розвиток ІТ відбувається в наступних напрямках: прийняття програми розвитку ІТ як регламентуючого документа туристичної діяльності в місті; створення бази даних промислових об'єктів; консервація і збереження старовинних (особливо дореволюційних) промислових об'єктів, їх залишків або місць їх розташування, віком більше 50-60 років для організації історико-промислового туризму; спрощення та прискорення процедури оформлення пропускних документів на працюючі підприємства; вирішення питання зацікавленості великих підприємств на допуск туристів для огляду об'єктів на своїй території; вирішення питання щодо створення комунального підприємства «Криворізький центр промислового туризму»; залучення інвестицій в місто з метою перетворення ІТ в Кривому Розі на типовий приклад потужного в'їзного туризму.

Системний підхід до організації ІТ в Кривому Розі дозволив реалізувати наукові та методичні наробки в практику. На сесії місьради 30.01.2013 р. була прийнята «Програма розвитку промислового туризму в м. Кривому Розі» (рішення № 1680). При комунальному

підприємстві «Інститут розвитку м. Кривого Рогу» з 1 березня 2013 року запрацював відділ промислового туризму (керівник – к.геогр.н. Пацюк В.С.). Розпочалася системна реалізація цієї програми, яка дозволить за наступні 3 роки зробити з Кривого Рогу центр промислового туризму не лише в Україні, а в усій Східній Європі.